

פתרון בגרות בהיסטוריה

מספר שאלון	←-----	22282
תאריך בחינה	←-----	17.6.2021
שעת בחינה	←-----	10 :00
כותב/ת הפתרון	←-----	ישי בר-נר

פרק ראשון

1. א. אחד מן העקרונות הבאים לידי ביטוי בקטע הוא עקרון המנהיג המתייחס למקומו המרכזי

של היטלר כמנהיג העל של המדינה הטוטליטארית אותה רצו הנאצים לכונן. התפיסה הנאצית דרשה נאמנות מוחלטת למנהיג. האידיאולוגיה הנאצית הטיפה להערצה עיוורת של היטלר כמנהיג המושלם שהציל את גרמניה. הגרמנים הצדיעו להיטלר במועל יד וקראו לו "מיין פיהרר" (המנהיג שלי). להיטלר נערך פולחן אישיות למשל על ידי כרזות ענק שהציגו אותו כמנהיג דגול ועל ידי מצעדים ועצרות המוניות בהן עמדו עשרות אלפי גרמנים בסדר מוחלט לכבודו בשביל לשמוע את נאומיו.

על פי עקרון המנהיג מקור סמכותו של היטלר איננו בבחירת העם אלא הטבע עצמו הוא שיצר אותו כמנהיג עליון לגזע הארי. לכן רצונותיו ופקודותיו של היטלר הן בחזקת חוק שאסור לערער עליו. כל ביטוי של ביקורת כלפי היטלר נתפס כחטא חמור ובלתי נסלח שיגרור עונש קשה ביותר מפיטורין ממקום העבודה ועד הוצאה להורג.

על פי עקרון המנהיג להיטלר תהיה שליטה מלאה ומוחלטת בכל מוקדי הכח השלטוניים בגרמניה כמו הפרלמנט (שבו ישנו מקום רק למפלגה הנאצית) הצבא והכלכלה. כל שאר שרי ומנהיגי המפלגה הנאצית ינסו בכל כוחם לעשות את רצון היטלר ולמצוא חן בעיניו.

דוגמאות מן הקטע לעקרון המנהיג:

(1) עצם הקטע הוא מעין תפילה של ברכת המזון אשר איננה מופנית כלפי האל כנהוג אלא כלפי היטלר. ניכר ביטוי מאוד קיצוני של פולחן אישיות הגובל בסגידה להיטלר כמו לאל שאליו מתפללים ולו מודים: "אחרי הארוחה: אודה לך על ארוחה שופעת זו."

(2) הייחוס של הצלת גרמניה להיטלר: "אתה הצלת את גרמניה ממעמקי האסון." כלומר עולה כאן טענה שאופיינית לעקרון המנהיג לפיה, גרמניה הייתה אובדת באסון נורא אם היטלר לא היה מושיע אותה. מכאן שיש להודות ולהלל אותו ולציית לו באופן מוחלט.

התפילה סיעה למימוש עקרון המנהיג היות והיא קיבעה אצל ילדי גרמניה את התפיסה שיש להתייחס להיטלר בהערצה עיוורת כמו לאל. רק היטלר יכול לשמור עליהם, ולכן עליהם להאמין בו ולהלל אותו. הוא המספק לכם את צרכי הקיום הבסיסיים כמו הלחם, ולכן עליהם להיות נאמנים לו באופן מוחלט ואין שום מקום לביקורת כלפיו.

דרך נוספת שנקטו הנאצים למימוש עקרון זה היא בכך שהחייילים בצבאה של גרמניה הנאצית נדרשו להישבע אמונים באופן אישי להיטלר ולציית לו ללא כל תנאי ואף למסור את חייהם למענו.

קיודום
לך תצטיין

פסיכומטרי בגרות מבחן אמ"ר

פתרון בגרות בהיסטוריה

ב. הנאצים התנגדו לדמוקרטיה ממספר סיבות:

(1) על פי האידיאולוגיה הנאצית הדמוקרטיה היא צורת משטר גרועה כי היא מגבילה את כוח השלטון ויוצרת חוסר סדר. יש לציין כי מסוף מלחמת העולם הראשונה (1918) ועד עליית היטלר לשלטון (1933) התקיים בגרמניה שלטון דמוקרטי בשם "רפובליקת ויימאר". משטר זה נקלע למשבר כלכלי ופוליטי קשה בעיקר בשלוש השנים שלפני עליית היטלר לשלטון (1930-1933). שביטות נרחבות שיתקו את המשק, מספר המובטלים עלה ועלה, וראשי ממשלות התחלפו כל מספר חודשים. היטלר טען בנאומיו שהדמוקרטיה היא המצאה יהודית וכן שכל הבעיות הכלכליות והפוליטיות של "רפובליקת ויימאר" הן הוכחה לאי יעילותו של המשטר הדמוקרטי. כך עם עלייתו של היטלר לשלטון הופסקה הדמוקרטיה שנמשכה במשך 15 שנים.

(2) בניגוד לדמוקרטיה ולערכים הליברליים שהעמידו את האדם חירותו וזכויותיו במרכז הנאצים העמיד את עליונות הגזע הארי ואת הנאמנות להיטלר כערכים עליונים.

(3) בניגוד לדמוקרטיה שיש בה ריבוי מפלגות וכולם שווים בפני החוק הנאצים מאמין במדינה שיש בה מקום רק למפלגה נאצית אחת שבראשה מנהיג אחד העומד מעל החוק.

(4) בניגוד לדמוקרטיה שנתנה שוויון לבני כל הדתות והגזעים הנאצים רצה כאזרחים רק את בני הגזע הארי ובשום פנים לא את היהודים.

(5) בניגוד לדמוקרטיה שאפשרה חופש דעה ודיבור הנאצים האמין שיש רק דעה אחת נכונה והוא רדף את כל מי שהביע דעה אחרת.

הנאצים התנגדו לקומוניזם ממספר סיבות:

(1) הקומוניזם קרא למהפכה שתיצור חברה חדשה שאין בה עשירים ועניים וכולם בה שווים. האידיאולוגיה הקומוניסטית מנוגדת לאידיאולוגיה הנאצית כי הקומוניזם האמין בשוויון בין כל בני האדם בלי קשר לגזעם והוא גם קורא לשלום עולמי ואילו הנאצים הדגיש את מלחמת הקיום בין הגזעים שבה הגזע החזק ינצח וישתלט על בני הגזע החלש. הנאצים תמך בשלטון החזק על החלש ולכן בעיני היטלר רעיון השוויון הקומוניסטי הוא בעצם דרישה מהגזע הארי החזק לוותר על יתרונו וגדולתו.

(2) היטלר טען שגם הקומוניזם הוא המצאה יהודית, וההוכחה שלו הייתה שרבים מבין המנהיגים הקומוניסטיים הן בברית המועצות והן בגרמניה היו ממוצא יהודי.

2. הנסיבות לעליית הנאצים לשלטון קשורות לאירועים שהחלו בשנת 1919 בעת סיומה של

מלחמת העולם הראשונה ועד לשנת 1933 בה התמנה היטלר לקנצלר גרמניה: בשנת 1919 גרמניה נאלצה לחתום על הסכמי ורסאי המשפילים. בגרמניה הוקמה לראשונה רפובליקה דמוקרטית שהתבססה על חוקה שנוסחה בעיר ויימאר. בשנים 1919-1923 הייתה תקופה של מהומות קשות ונסיונות הפיכה מצד הצבא, מצד השמאל הקומוניסטי והימין הקיצוני. בנוסף לכך התחולל בשנים הללו משבר כלכלי חמור שגרם לאינפלציה בקצב מהיר ולאובדן ערך המטבע המקומי. למרות כל הקשיים הממשל הדמוקרטי הצליח לייצב את המערכת הפוליטית והכלכלית. בשנים 1923-1929 הייתה תקופה של יציבות פוליטית ושגשוג כלכלי. ככל שגברה תחושת היציבות ירד כוחן של המפלגות הקיצוניות משמאל ומימין. יהודי גרמניה השתלבו בשנים אלו בכל תחומי החיים: כמדינאים כאנשי עסקים וכאנשי מדע

פתרון בגרות בהיסטוריה

ורוח. השתלבות זאת לוותה בתהליך של התבוללות ונישואי תערובת. אך בשנת 1929 פרץ המשבר הכלכלי העולמי שפגע קשות בגרמניה, והביא אותה בחזרה לתקופה של שבתות ענק, מהומות רחוב וחוסר יציבות פוליטית. בבחירות שנערכו בשנת 1930 לא היה לראשונה רוב למפלגות המרכז. הרוב עבר למפלגות הקיצוניות מימין ומשמאל ולמעשה מנע הקמת ממשלה יציבה. הנשיא פאול פון הינדנבורג שהיה בעברו מפקד בצבא הקיסר הכריז על מצב חירום. מתוקף צווי החירום הוענקה הזכות לנשיא הינדנבורג למנות את ראש הממשלה כראות עיניו. בשנים 1930-1933 התחלפו שלושה ראשי ממשלות בשל חוסר היכולת לקיים ממשלה יציבה. על רקע המשבר הכלכלי וחוסר היציבות הפוליטית המפלגה הנאצית הופכת להיות המפלגה הגדולה והחזקה ביותר ברייכסטאג. פלוגות הסער של היטלר מעוררות מהומות וחוסר סדר ומציגות את היטלר כיחיד שיכול להשיב את הסדר לגרמניה. ב-30.1.1933 העניק הינדנבורג להיטלר את הסמכות להרכיב ממשלה ולהיות קנצלר גרמניה.

הסיבות שהביאו לעליית הנאצים לשלטון בגרמניה:

- (1) **הרצון למחוק את "חרפת ורסאי"** - בסוף מלחמת העולם הראשונה התכנסו בפריז בארמון ורסאי מנהיגי המדינות המנצחות אשר בראשן היו צרפת ואנגליה והכתיבו לגרמניה את הסכם הכניעה. על פי הסכם זה גרמניה התחייבה לצמצם את צבאה ולא לרכוש או לייצר נשק כבד. גרמניה חויבה לשלם פיצויים כבדים לצרפת על הנזק שנגרם לה. מגרמניה נלקחו שטחים רבים ולמעשה היא התחלקה לשני חלקים ללא רצף ביניהם. היטלר חזר והטיף בנאומיו כי על העם הגרמני להשיב לעצמו את הכבוד שנגזל ממנו בהסכמי ורסאי הטראומטיים שפצעו את לב הגרמנים. טיעון זה דיבר מאד לרגש הלאומי של הגרמנים.
- (2) **חולשת השלטון הדמוקרטי של רפובליקת ויימאר** - עד למלחמת העולם הראשונה גרמניה התנהלה במשטר לא דמוקרטי שבראשו עמד הקיסר כמנהיג ללא בחירות ועם סמכויות בלתי מוגבלות. למעשה גרמניה החלה להיות דמוקרטיה רק בעקבות כניעתה בסוף מלחמת העולם הראשונה. המשטר הדמוקרטי שנוצר בגרמניה סבל מחוסר יציבות- היו ניסיונות רבים להפיל אותו במהפכות, התחלפו בו מספר רב של ממשלות והוא לא הצליח להשליט חוק וסדר בגרמניה שהתרחשו בה מהומות וקרבות רחוב בין אנשי מפלגות שונות. לכן רבים בגרמניה חשבו שהמשטר הדמוקרטי איננו המשטר הנכון וכי יש להחליף אותו במנהיגות חזקה שתשליט חוק וסדר. המשטר הדמוקרטי לא הגן על עצמו מפני כוחות אנטי דמוקרטיים- הוא לא הוציא מחוץ לחוק את המפלגה הנאצית מימין והקומוניסטים משמאל שעשו שימוש בחופש הביטוי ובבחירות החופשיות בכדי לבטל את הדמוקרטיה. הדמוקרטיה בגרמניה הייתה "רפובליקה ללא רפובליקנים"- זאת כי הפקידות בכל מערכות השלטון לא הוחלפה והיא גילתה עוינות למשטר הדמוקרטי החדש. גם הצבא המצומצם שמר אמונים למשטר הקיסרי ולא סייע לשמירת יציבות הרפובליקה. באופן זה לא היה בסיס איתן ליציבות הדמוקרטיה ומכאן חולשתה. הרפובליקה לא הצליחה להתמודד עם מגזרים רבי עוצמה כמו התעשיינים, אנשי הצבא והפקידות שהתנגדו לקיומה ואף לא סייעו לה לבסס את אחיזתה במדינה. יש לציין שגם המפלגות שתמכו בדמוקרטיה היו מפוצלות ומשוסעות ונאבקו זו בזו באופן שלא איפשר להן להתגונן כיאות מפני היטלר וכוחו המתעצם.

קידום
לך תצטיין

פסיכומטרי | בגרות | מבחן אמ"ר

פתרון בגרות בהיסטוריה

(3) **המשבר הכלכלי של שנת 1929** - המשבר שהחל בארה"ב השפיע קשות על גרמניה שהיתה תלויה בכספי התמיכה האמריקאיים. מספר המובטלים עלה מ 3 מיליון ב 1929 ל 6 מיליון ב 1932 שהם שליש מכח העבודה בגרמניה. היטלר ניצל את הזעם והתסכול של המובטלים והפך אותם לחיילי המפלגה הנאצית. המשק הגרמני שותק בנקים התמוטטו והיטלר ניצל את המצב להטיף כי ללא מנהיג חזק לא תצליח גרמניה לצאת מן המשבר. למעשה עד למשבר היתה המפלגה הנאצית מפלגה קטנה ושולית, שקבלה רק 2.6 אחוז מקולות הבוחרים ב 1928, ורק בעקבות המשבר היא החלה להתחזק עד שב 1932 היא הפכה למפלגה הגדולה ביותר עם 37.3 אחוזי תמיכה.

(4) **פולחן האישיות להיטלר והשימוש באנטישמיות** - תומכי המפלגה הנאצית שבחו והללו את היטלר כמנהיג היחיד שיכול להושיע את גרמניה מן המשבר הכלכלי והפוליטי אליו נקלעה. הם עשו שימוש בתעמולה המעבירה את המסר בדרכים הקליטות והיעילות ביותר. היטלר עשה שימוש בהסתה האנטישמית כדי לקנות את ליבו של הציבור הגרמני במיוחד זה של השכבות הנמוכות. כך הוא גם הסית את תשומת הלב מכל מגרעותיו. הוא איחד את הגרמנים סביב המכנה המשותף האפל של שנאת המיעוט.

(5) **החרדה מפני השתלטות קומוניסטית על גרמניה** - האידיאולוגיה הקומוניסטית שהטיפה למהפכה של צדק חברתי כבשה לבבות רבים ברחבי העולם וגם בגרמניה עצמה. המפלגה הקומוניסטית שייצגה את השמאל הקיצוני של גרמניה צברה יותר ויותר תמיכה בייחוד על רקע המשבר הכלכלי שהעמיק את הפערים בגרמניה. גרמנים רבים חרדו מפני מהפכה קומוניסטית אלימה שתוביל את גרמניה למשטר זהה לזה שהונהג בברית המועצות (שם התרחשה המהפכה הקומוניסטית בשנת 1917). בעלי ההון בגרמניה חרדו מכך שרכושם הרב יופקע ויימסר לממשל קומוניסטי ריכוזי. היה גם חשש מכך שבחסות מהפכה קומוניסטית תתרחש השתלטות רוסית על גרמניה. למעשה במדינות רבות באירופה שררה תחושה כי הקומוניזם אורב מעבר לפינה ועלול לתקוף בכל עת, בעיקר בתקופות של משברים כלכליים או פוליטיים. היטלר שהכריז על התנגדותו העקרונית לקומוניזם כחלק מן האידיאולוגיה הנאצית, נתפס כמנהיג עוצמתי שיש לו את הכוח למנוע מגרמניה להפוך לקומוניסטית.

ב. התוכן של חוקי נירנברג:

בספטמבר 1935 התכנסה המפלגה הנאצית בכינוס מיוחד בעיר נירנברג וחוקקה את חוקי נירנברג שקבעו מעמד חדש מבחינה חוקית ליהודי גרמניה. בתוך חוקי נירנברג ישנם שני חוקים עיקריים:

(1) **חוק אזרחות הרייך** - חוק זה קבע כי מכאן והלאה אזרחות גרמנית תהיה רק למי שהוא בעל דם גרמני ושהוכיח בהתנהגותו נאמנות לעם הגרמני ולשלטון הנאצי.

חוק אזרחות הרייך הגדיר מי הוא יהודי על פי כללים ברורים: מי ששלושה מהורי הוריו הם יהודים, או מי ששנים מהורי הוריו יהודים ובנוסף שייך לקהילה יהודית, או נשוי ליהודייה. מכל אלה נשללה האזרחות והם הפכו לנתינים חסרי זכויות. במקביל נקבע גם מעמד ביניים של בני תערובת (הנקראים בגרמנית "מישלינגה") כמו אלו שיש להם רק סבא אחד יהודי. מבני התערובת לא תישלל האזרחות אך הם יזכו לזכויות מוגבלות ולא יוכלו לשרת בתפקידים בכירים.

פתרון בגרות בהיסטוריה

(2) **החוק להגנת הדם והכבוד הגרמני**- חוק זה כלל איסור על נישואים וכל יחסים מיניים בין הגזע היהודי לגזע הארי. זאת על פי עקרון תורת הגזע שלפיו יש לשמור על טהרת הגזע הארי, ולא לערבב אותו עם גזע נחות כמו הגזע היהודי. בנוסף על יהודים נאסר להעסיק עוזרות בית גרמניות מתחת גיל 45, מחשש שהיהודים יאנסו אותן. בכך בא לידי ביטוי התפיסה האנטישמית, הרואה ביהודי יצור מסוכן שטוף בתאוות. בנוסף נאסר על פי חוק זה ליהודים להניף את דגל גרמניה הנאצית. זאת, על מנת להדגיש שהם אינם שייכים עוד לגרמניה, ולהפריד אותם מהמדינה. חוקי נירנברג השפיעו על יהודי גרמניה כי הם החזירו אותם לימי הביניים שם היו מופלים לרעה על פי חוק. במהלך המאה ה-19 (1800-1900) בעקבות האמנציפציה קיבלו בהדרגה יהודי גרמניה שוויון זכויות שבעקבותיהם תפקדו כמו אזרחים שווים בזכויות ובחובות וכעת היטלר שלל זאת מהם והחזיר אותם לימי הביניים. חוקי נירנברג הבהירו ליהודי גרמניה כי הם אינם עוד חלק מן החברה והמדינה אלא קבוצה נחותה מופלית ובלתי רצויה. חוקי נירנברג השפיעו על האזרחים הגרמנים הלא יהודים: החוקים חייבו זוגות מעורבים להיפרד וכך למשל אזרח גרמני ארי נאלץ להיפרד מאשתו היהודיה ולפרק את משפחתו. דבר זה גם הכשיר את דעת הקהל של הגרמנים לנקוט צעדים קיצונים יותר בהמשך. בנוסף חוקי נירנברג גם שללו את האזרחות מאזרחים גרמניים שלא הוכיחו בהתנהגותם נאמנות לעם הגרמני ולשלטון הנאצי-למשל אנשי מפלגות השמאל.

3. א. רעיון הסדר החדש:

לאחר שהיטלר כבש חלקים נרחבים באירופה בשנים 1939-1941 (השנים הראשונות של מלחמת העולם השנייה) הוא החל ביישום "הסדר החדש" כלומר סדר חברתי-כלכלי חדש שמבוסס על עקרונות תורת הגזע ומרחב המחיה. המגמה הייתה ליצור ממלכה אדירה שבה ישלוט הגזע הארי ויושמו היהודים. בממלכה זו יתרכזו כל בני הגזע הארי וישרתו אותם בני הגזע הסלאבי. הגזע הסלאבי כמו הרוסים והפולנים ינוצלו ללא רחמים וכל קיומם יהיה תלוי במידת התועלת שהם יביאו לממלכה הנאצית. יש לציין כי עמים כמו הולנדים, דנים ונורבגים, נתפסו כחלק מהגזע הארי ולכן הם מיועדים להיות אזרחים שווים בממלכה הנאצית. באופן זה יקבל הגזע הארי את השטח הנרחב הראוי לו ואת התנאים להתפתחותו הכלכלית החברתית והגזעית.

צעדים ליישום הסדר החדש:

- (1) **ניצול שטחי הכיבוש מבחינה כלכלית**- העברת מזון, חומרי גלם, רכוש, אוצרות אומנות ומוצרים תעשייתיים מהארצות הכבושות לגרמניה. לדוגמא: בפולין נשדד 40% מהרכוש במדינה ע"י הגרמנים.
- (2) **הקמת מחנות עבודה והעסקת עובדי כפייה**- באזורים שנכבשו במזרח אירופה הקימו הגרמנים מחנות עבודה גדולים והעסיקו בהם מאות אלפי עובדי כפייה. מחנות עבודה אלו סיפקו לצבא הגרמני את צרכיו במהלך המלחמה. (למשל: ייצור מדים ונעליים או שמיכות לצבא הגרמני) תנאי העבודה במחנות אלו היו קשים ביותר ולכן רבים מעובדי הכפייה מתו לאחר מספר חודשים.

פתרון בגרות בהיסטוריה

במקומם הובאו עובדים חדשים כתחליף. חלק מהמפעלים בפולין הועברו לגרמניה שגם אליה נשלחו עובדי כפייה רבים.

(3) **דיכוי האוכלוסייה הסלאבית-** במזרח אירופה הגרמנים נתנו במכוון לאוכלוסייה מזון במידה מועטה, וזאת על מנת לעצור ריבוי טבעי של האוכלוסייה הסלאבית. מכיוון שהסלאבים נתפסו רק כעובדים פשוטים נסגרו בשטחי הכיבוש כל המוסדות להשכלה גבוהה ונשארו פתוחים רק בתי ספר יסודיים או בתי ספר לחינוך מקצועי. ההנהגה הסלאבית חוסלה במחנות ריכוז והשמדה. למחנות הריכוז נשלחו מנהיגים פוליטיים, פרופסורים וכמרים בכירים מקרב העם הפולני, וכך תכנן היטלר למנוע כל אפשרות של מרד כנגדו מקרב הגזע הסלאבי.

(4) **התיישבות גרמנית במזרח אירופה-** על פי עקרונ מרחב המחיה יישב היטלר מאות אלפי גרמנים בפולין. דבר זה נעשה על ידי גירוש פולנים-סלאבים מבתיהם ויישוב גרמנים במקומם. עד 1943 כבר ישבו בפולין כמיליון גרמנים חדשים. גרמנים אלו הקימו בדרך כלל חוות חקלאיות ששלטו על שטח נרחב. בחוות אלו הועסקו עובדי כפייה סלאבים.

ב. תנאי החיים בגטאות עד שנת 1941:

(1) **צפיפות:** הגטאות הוקמו במכוון בשכונות המוזנחות ביותר בעיר ובשטח שהיה קטן מדי בשביל להכיל את כמות היהודים שזרמה אליו. לדוגמא בוורשה, הגטו היה בשטח של 2.4% מכלל העיר, אבל כל יהודי וורשה, שהיו שליש מאוכלוסיית העיר, נאלצו לגור בשטח קטן זה. משפחות רבות נאלצו לגור בדירה אחת, ובוורשה המשטרה היהודית נאלצה לכוון את תנועת האנשים ברחובות, מכיוון שהצפיפות גם בחוץ הייתה רבה מאוד.

(2) **רעב:** בכל הגטאות היה מחסור חמור במזון שנבע מסגירת הגטו ומניעת היכולת לקנות מזון באופן חופשי. אומנם הנאצים סיפקו אוכל לתושבי הגטו אך הוא היה בכמות מועטה ואיכות ירודה. הרעב יצר מתיחות בין תושבי הגטו והיו מקרים רבים של גניבת מוצרי מזון. הרעב גרם לתשישות ופעמים רבות למוות של אנשים שהפכו ל"מוזלמנים", כלומר אנשים רזים ביותר הנראים כמו שלדים מהלכים.

(3) **קור:** בגטו היו חוסר בחומרי הסקה ותושבי הגטו סבלו מאוד בחורף המושלג מן הקור שהגיע לעיתים למינוס 10 מעלות ויותר. הקור היה אחד מגורמי המוות המרכזיים בגטו- רבים קפאו למוות בחורף.

(4) **בעיות תברואה שהביאו למוות המוני ממגפות:** הגטאות סבלו מבעיות ניקיון ותברואה, ממחסור בתכשירי ניקוי ומים זורמים, מערימות אשפה ענקיות שלא פונו, מביוב שזרם ברחובות ומגופות שנערמו ברחובות. מציאות זאת גרמה להתפרצות של מחלות ומגפות, כמו מגפת הטיפוס, שגרמו למוותם של רבים. בגטאות התקיימו בתי חולים אבל לרופאים היהודים היה חוסר בתרופות ואמצעים רפואיים בכדי לטפל במחלות ולכן הם נאלצו לקבל הכרעות מוסריות קשות כמו למי לתת את התרופה האחרונה שנותרה ברשותם.

פתרון בגרות בהיסטוריה

(5) הפגיעה בתא המשפחתי: כבר עם כיבוש פולין נסגרה מערכת החינוך היהודית בפקודה. הילדים הסתובבו ברחובות וניסו לסייע למשפחתם בהברחת מזון. ילדים מגיל צעיר מאוד איבדו את תמימותם כי נחשפו לאלימות קשה ולמוות המוני. הפגיעה בתא המשפחתי נבעה גם מכך שהאבות נלקחו לעבודות כפייה ואת המשפחה נאלצו להחזיק הנשים והילדים.

שניים מן הארגונים שניסו לסייע בהתמודדות עם תנאי החיים הקשים:

(1) ארגון היודנראט: על מנת להתמודד עם הרעב היודנראט יזם הקמת מטבחים ציבוריים, גידול ירקות ליד הבתים והקמת מפעלים מאולתרים במטרה למכור תוצרת ולרכוש מזון. לדוגמא: בגטו וילנה ייצרו משאריות של קליפות תפוחי אדמה, קמח ועמילן על מנת לספק מזון לתושבי הגטו. היה זה חלק מן המאבק להישרדות מתוך תפיסת קידוש החיים.

בהיבט של הפגיעה בתא המשפחתי היודנראט פעל בתחומי החינוך והתרבות- היודנראט, בעיקר בגטו וורשה, השתדל לעשות כמה שיכל בשביל ילדי הגטו. בגטו נפתחו בתי ספר וגנים ואף הייתה מסגרת להכשרת מורים וקורסים להכשרה מקצועית. היודנראט שילם משכורות למורים בגטו. בנוסף ארגן היודנראט פעולות תרבות כמו קונצרטים של מוזיקה קלאסית, הצגות תיאטרון, תערוכות אומנות ואף יזם הקמתה של ספרייה. פעולות אלו סייעו לקידוש החיים במובן הרוחני, כלומר לשמור על צלם אנוש ועל חיים בעלי טעם תרבותי למרות המציאות הקשה בגטו.

(2) ארגון נוסף- "הטוזה"- בהיבט של בעיות התברואה ארגון רווחה בשם "הטוזה" הצליח להביא תרומות ולהקים מרפאות ולהעסיק רופאים יהודיים מומחים אשר השתדלו למרות הכל לתפקד באופן הטוב ביותר שניתן בתנאים הקשים. גם זה היה זה חלק מן המאבק להישרדות מתוך תפיסת קידוש החיים.

פרק שני

4. א. הדילמה של ראש היודנראט שבאה לידי ביטוי בקטע היא האם לשתף פעולה עם הדרישה לשילוח להשמדה או לסרב לה. עם התחלת מגמת ההשמדה נאמר ליודנראטים שתושבי הגטו יועברו להתיישבות מחדש באזורים כפריים במזרח. במקביל החלו לזרום ידיעות כי מדובר בשילוח למחנות השמדה. היו ראשי יודנראט ששיתפו פעולה עם דרישה זו למשל בגטו לודג' חיים רומקובסקי האמין כי הנאצים יחסלו רק חלק מן הגטו ואת העובדים היעילים ישאירו בחיים. לעומת זאת בגטו וורשה אדם צ'רניאקוב בחר להתאבד ולא למסור בידי את הילדים להשמדה. מן הקטע עולה כי בדומה לרומקובסקי גם ראש היודנראט בגטו ווילנה יעקב גנס בחר לשתף פעולה עם הנאצים והוא מביא לעמדתו שני נימוקים:

(1) "אני גנס רוצה להציל יהודים ממוות אני גנס מתלבט להוציא תעודות עבודה, מקומות עבודה ומבקש את תועלת הגטו אני עושה את חשבון הדם היהודי ולא את חשבון הכבוד היהודי" כלומר שיתוף הפעולה עם הנאצים מאפשר להציל יהודים בהשגת עוד

פתרון בגרות בהיסטוריה

תעודות עבודה ומקומות עבודה וכך להציל חיי אדם. אמנם זה דבר משפיל אך ערך חיי האדם חשוב יותר מן הכבוד הלאומי היהודי.

(2) "אם הגרמנים ידרשו ממני 1000 איש אני נותן [להם] כי אם אנחנו היהודים לא ניתן מרצוננו הטוב הם יבואו ויקחו בכח אבל לא אלף אחד אלא אלפים רבים וכל הגטו יהיה הפקר בידיהם." כלומר גנש טוען כי הוא מקריב מעטים למען הצלת הרבים. אם הוא לא ישתף פעולה הוא יביא לחיסול של כל הגטו ולכן הצעד האחראי הוא לשתף פעולה.

שלושה נימוקים של המתנגדים לעמדה זו:

- (1) בשיתוף פעולה במסירת יהודים להשמדה עושה היודנראט פשע מוסרי והופך לחלק בלתי נפרד ממנגנון ההשמדה הנאצי הרצחני.
- (2) שיתוף הפעולה עם הנאצים גורם ליהודים ללכת למותם באופן פאסיבי "כצאן לטבח" ומונע מהם להתנגד ולפחות למות מוות מכובד של לוחמים תוך גביית מחיר מן החיילים הנאצים ועוזריהם.
- (3) הנאצים זוממים להשמיד את כל יהודי אירופה לכן הטענה שחלק מיהודי הגטו המועסקים במפעלים ינצלו היא שקר ואשליה שהנאצים נותנים ליהודים כדי למנוע מהם להתנגד. גורל כל היהודים בגטו נחרץ ולכן אין ליהודי הגטו מה להפסיד ועדיף להם להתנגד ולמרוד.

ב. שתי דילמות נוספות איתן התמודד היודנראט בזמן ביצוע הפתרון הסופי:

- (1) **שיתוף תושבי הגטו בידיעה כי מדובר בשילוח להשמדה** - ראשי היודנראט התלבטו האם לחשוף את כל האמת בפני תושבי הגטו שמדובר בהשמדה או להשאיר את הדברים מטושטשים ולהשאיר אותם בתקווה מסוימת שאולי המשלוחים הם באמת להתיישבות מחדש.
בנוגע לדילמה זו בגטו לודג' חיים רומקובסקי בחר לשתף את תושבי הגטו בכל המידע מתוך רצון לקבל את תמיכת יהודי הגטו במשלוח של ילדים, זקנים וחולים כדי להציל את הבריאים.
- (2) **התייחסות למחתרת ולרעיון המרד** - היודנראט התנגד לתפיסת המרד כי הוא ראה במורדים אנשים חסרי אחריות שיובילו לחיסולו המידי של כל הגטו. ובכל זאת הייתה התלבטות האם ממש להסגיר את המורדים לנאצים או להסתפק בחוסר שיתוף פעולה עם המורדים.
בנוגע לדילמה זו ראש היודנראט בגטו וילנה, יעקב גנש, בחר להסגיר את הנהגת המורדים בגטו, והיו ראשי יודנראט שנמנעו מצעד קיצוני זה למרות שלא הסכימו עם רעיון המרד.

פתרון בגרות בהיסטוריה

5. א. מטרת של וועידת וואנזה:

(1) **מסירת הודעה רשמית לנוכחים על ההחלטה לבצע את השמדת היהודים "הפיתרון הסופי":**
לוועידת ואנזה, שהתרחשה בברלין בינואר 1942 הוזמנו נציגים מגופי השלטון השונים בגרמניה: משרד הפנים, משרד המשפטים, משרד החוץ, הגסטאפו (המשטרה החשאית), ארגון ה-SS, המשטרה, משרד המושל בגנרל גוברנמן (פולין הכבושה), ונציג מלשכתו של היטלר. את הוועידה ניהל הבכיר הנאצי ריינהרד היידריך, אשר קיבל את הסמכות מהיטלר וסגנו גרינג לנהל את השמדת היהודים. את פרוטוקול הוועידה רשם הפקיד הנאצי הבכיר, אדולף אייכמן שהיה ראש מחלקה בארגון ה-SS שטיפלה בנושא היהודי. בוועידה נמסרה לנציגי כל הארגונים ההודעה הרשמית לפיה הוחלט על הפיתרון הסופי של השמדה שיטתית של כל יהודי אירופה. יש להדגיש כי לא בוועידת ואנזה הוחלט על השמדת היהודים במחנות מות אלא החלטה זו כבר הוחלטה קודם לכן על ידי היטלר וצמרת ההנהגה הנאצית- בדרגים גבוהים יותר. בנוסף ההשמדה אף החלה באופן מצומצם עוד לפני ועידת ואנזה במחנה המוות חלמנו. אך בוועידת וואנזה נמסרה ההודעה הרשמית על החלטת הפיתרון הסופי לפקידים שהיו נציגי הגופים השונים כדי לעשות אותה באופן הכולל והמקיף ביותר.

(2) **הגברת התיאום ושיתוף הפעולה בין גופי השלטון השונים:** לוועידת ואנזה הוזמנו נציגים מכל משרדי הממשלה והארגונים שקשורים לנושא היהודי. המטרה הייתה ליצור שיתוף פעולה יעיל בין כל הגורמים השונים כדי להוציא לפועל את פרויקט השמדת 11,000,000 יהודים באירופה וסביבתה. יש לציין כי בוועידה הוחלט כי את עיקר האחריות לתהליך ייקח ארגון ה-S.S. ובמקרה של חילוקי דעות במהלך פרויקט השמדת היהודים, ארגון ה-S.S. הוא שיחליט סופית כיצד לנהוג.

(3) **הבהרת שאלות יסוד הקשורות לפיתרון הסופי:** ועידת ואנזה כונסה כדי להבהיר שאלות יסוד הקשורות לפיתרון הסופי כמו: היכן יתבצע הפיתרון הסופי? מה יהיה היחס ליהודים שעדיין יכולים לעבוד? מהו מספר היהודים המועמדים להשמדה? מה יהיה היחס לבני תערובת?

הטוטליות של הפתרון הסופי באה לידי ביטוי בוועידה באופנים הבאים:

בוועידה נמסרה למשתתפים טבלה מסודרת ובה מספר היהודים המועמדים להשמדה. הטבלה התחלקה ל-2 חלקים: החלק הראשון שבו צוינו היהודים במדינות שכבר נכבשו ע"י גרמניה, כמו צרפת ופולין. החלק השני שבו צוינו יהודים במדינות שעוד לא נכבשו ע"י גרמניה, כמו אנגליה ואירלנד והחלק מברית המועצות שעוד לא נכבש. בחלק זה הוזכרו גם מדינות בעלות ברית כמו איטליה, גם מדינות חסות כמו הונגריה וגם מדינות ניטרליות כמו שוויץ. בסה"כ נספרו 11 מיליון יהודים המועמדים להשמדה. הטוטליות של הפתרון הסופי מדגשת בכך שהטבלה כללה:

(1) גם יהודים ממדינות שעוד לא נכבשו כמו אנגליה,

(2) גם יהודים ממדינות נייטרליות כמו שוויץ,

(3) וכן יהודים ממדינות שהיה בהן מספר יהודים קטן, למשל 200 יהודים באלבניה,

מראה כי המטרה הייתה לנקות באופן טוטאלי את אירופה מיהודיה ולא להשאיר אף יהודי בחיים.

פתרון בגרות בהיסטוריה

ב. הסיבות לבחירת רוב האוכלוסייה המקומית בארצות הכבושות "לעמוד מן הצד" לנוכח גורל היהודים:

- (1) הפחד מפני הגרמנים שנבע מכך שכל מי שסייע ליהודים הוצא להורג ביחד עם כל משפחתו.
- (2) אדישות וניכור כלפי היהודים שנתפסו כעם זר שאיננו שייך לקבוצת הרוב במדינה.
- (3) המצוקה בגלל תנאי המלחמה שבגללה העדיפו האזרחים קודם כל לדאוג לעצמם ולמשפחתם. במצב של רעב לא הסכימו אזרחים אירופאים להאכיל עוד פיות של יהודים שהם יסתירו, אלא העדיפו לשמור את כל האוכל לעצמם ולמשפחתם.

המניעים לשיתוף הפעולה עם הנאצים:

- (1) תמיכה בנאצים על רקע של מוצא גרמני- חלק מהאוכלוסייה במזרח אירופה שהייתה בעלת שורשים גרמניים (כלומר ממוצא גרמני) ראתה בנאצים כמשחררים את המדינה מהשלטון הקומוניסטי והזדהתה עם האידיאולוגיה הנאצית ולכן סייעה לשלטון הנאצי בלכידת היהודים ובהשמדתם.
- (2) אנטישמיות- האנטישמיות נבעה מהתפיסה הנוצרית במזרח אירופה בעיקר בקרב המעמדות הנמוכים שגדלו על שנאת יהודים. אוכלוסייה זו בעיקר בכפרים שקיבלה הזדמנות לחסל את יהודי הכפר עשתה זאת בשמחה ובהתלהבות עוד לפני שהנאצים הספיקו לפעול.
- (3) זיהוי יהודים עם הקומוניזם - יהודים זוהו כקומוניסטים, בעיקר במקומות שנכבשו על-ידי ברית- המועצות, כמו מזרח פולין וליטא. בעיני הפולנים האוקראינים והליטאים היו הסובייטים בבחינת כובשים ואויבים, שמטרתם לחלק את המדינה ולבטל את עצמאותה. לכן נוצר ליהודים דימוי של בוגדים ומשתפי פעולה עם האויב.
- (4) חמדנות לרכוש היהודי- לעיתים שיתוף הפעולה נבע מהתקווה לקבל את הרכוש של היהודים המושמדים. רכוש כמו דירה, תכשיטים או אפילו בעלות על עסק של יהודים עבר לבעלותם של אזרחים אירופאים ששיתפו פעולה עם הנאצים.
- (5) הפחד מן הכובש הגרמני- ראשי הכפרים, בעיקר בפולין, באוקראינה וברוסיה הלבנה אולצו לדווח לרשויות הגרמניות על זהותו של כל אדם חדש שהגיע לכפר, כולל ילדים ותינוקות. כמו כן הקימה המשטרה הגרמנית רשת מלשינים כדי לאסוף מידע על כל יהודי שמסתתר. הגרמנים איימו בעונש קולקטיבי עבור כל התושבים בכפר שבו יימצאו יהודים - שריפת בתי הכפר ועונש מוות לאדם המסתיר יהודי.

דרכי פעולה של משתפי הפעולה עם הנאצים:

- הסגרת יהודים אשר התחבאו לידי הנאצים.
- הלשנה על יהודים שניסו להסתיר את זהותם.
- סיוע פעיל בלכידת יהודים במנוסתם ואף ברצח היהודים בפועל. לדוגמה בליטא, פעלה תנועה לאומנית בשם "חזית הפעילים הליטאית", שהשתתפה ברצח אלפי יהודים והייתה חלק ממנהל הכיבוש הגרמני כאשר תפקידה היה לאתר יהודים ולרצוח אותם. לאחר הכיבוש הנאצי רבים מחבריה התגייסו ל"משטרת העזר הליטאית" ולקחו חלק ברצח ההמוני של יהודי וילנה בפונאר.

פתרון בגרות בהיסטוריה

6. א. היהודים בגטאות התקשו להאמין כי מטרת הנאצין היא להשמיד את העם היהודי כי:
- (1) **המידע על ההשמדה הוסתר באופן יזום** – לא היה מדובר במבצע פומבי, אלא באירוע אפוף מעטה סודיות והטעיה, שלא היו לגביו ידיעות רשמיות.
 - (2) **מדיניות ההסוואה וההטעיה של הנאצים בגטאות** – יצירת האשליה שאלו חיי היהודים כשגרה, הדגשת המסר של יצרנות היוצרת חיוניות, הסוואת המשלוחים להשמדה כמשלוחים למחנות עבודה במזרח.
 - (3) **קושי בהעברת המידע** - רק מעטים ניצלו, נמלטו וחזרו לגטאות על מנת לספר. העיכוב בהעברת המידע נבע גם ממצב המלחמה שהקשה על התנועה, ומהעובדה שעל היהודים נאסרה התנועה כמעט באופן מוחלט והיה מיעוט קשרים בין הקהילות.
 - (4) **קושי להאמין ברע מכל** – יהודים רבים קיבלו מידע שמתנהלת השמדה המונית אך סרבו להאמין שהדבר יתכן. הם לא האמינו שעם תרבותי כמו הגרמנים מסוגל לייצר בתי חרושת למוות. חשוב להדגיש שלא היה לכך תקדים היסטורי כלשהו.

ב. יוזמי המרד בגטאות היו הצעירים חברי תנועות הנוער שהיוו גם את גרעין הלוחמים וגם את המפקדים של הלחימה.

הקשיים של מורדי הגטאות:

- (1) **קושי בהשגת נשק**- בגטו כמעט ולא היה נשק. תהליך השגת הנשק והעברתו לגטו היה מורכב, יקר ומסובך מאוד.
- (2) **הקושי בלחימה בגטו**- הגטו היה שטח בנוי קטן וצפוף שמוקף בכוחות אויב גדולים ומסביבו מתגוררת אוכלוסייה פולנית שרובה הגדול אנטישמי. במצב זה היה ברור שאין למורדים סיכוי לנצח. הנאצים יכלו לדכא את המרד באמצעות החרבת הגטו על יושביו והם עשו זאת במרד גטו וורשה.
- (3) **חוסר בהכשרה צבאית**- הלוחמים מתנועות הנוער היו חסרי כישורים צבאיים ולא היה ניתן לאמן אותם באופן ראוי בתוך הגטו.
- (4) **קושי הנובע מהתנגדות אוכלוסיית הגטו**- רוב יהודי הגטו התנגדו בדרך כלל לרעיון המרד ותמכו ברעיון קידוש החיים שלפיו עדיף להוריד את הראש ולקבל את גזרות הנאצים כי אולי כך ינצלו, ואילו רעיון המרד יגרום באופן ודאי להשמדת הגטו. ההנהגה הותיקה של היודנראטים התנגדה למרד ולעיתים אפילו הסגירה את המורדים לנאצים.

כיצד ניסו מורדי הגטאות להתמודד עם שניים מן הקשיים:

- (1) **עם הקושי בהשגת נשק**- השג תנשק מחוץ לגטו מהמחתרת הפולנית והעברתו אל הגטו. המחתרת הפולנית היססה אם להעביר נשק ליהודים מורדי הגטאות כי היא ראתה בהם אנשים חסרי ניסיון צבאי שהסיכוי שלהם להחזיק מעמד בלחימה מול נאצים נמוך ביותר. בנוסף המחתרת הפולנית רצתה לפתוח במרד בשלב מאוחר יותר של המלחמה כאשר כוחות הצבא הרוסי יהיו קרובים לכיבוש פולין, ואז המרד של המחתרת הפולנית יסייע

פתרון בגרות בהיסטוריה

לניצחון הרוסים. מורדי הגטאות מצידם עשו כל מאמץ כדי לשכנע את המחותרת הפולנית שהם לוחמים רציניים ושמסיבות מוסריות חייבים לספק להם נשק בשביל נקמת היהודים. לאחר הצלחה ראשונית של המרד בגטו וורשה שהובילה ליציאת הגרמנים מן הגטו למספר חודשים השתכנעה המחותרת הפולנית למסור יותר נשק.

(2) **עם הקושי הנוגע להתנגדות אוכלוסיית הגטו למרד** - ראשי המורדים פרסמו כרוזים הקוראים למרד כמו הכרוז אל נלך כצאן לטבח. בגטו וורשה גם חיסלו המורדים את אנשי הקאפו ששיתפו פעולה עם הנאצים ובכך גם יצרו הרתעה בקרב אוכלוסיית הגטו שתמנע הלשנות.

הסיבות להצטרפות לוחמים יהודיים לצבאות של בעלות הברית במהלך המלחמת העולם השנייה:

- (1) **נקמה בנאצים וסיוע ליהודים** - הלחימה בצבאות בעלות הברית אפשרה לעשות משהו אקטיבי כנגד הצבא הנאצי וכדי להפסיק את השמדת היהודים בשואה. כלומר זהו מניע יהודי של רצון לסייע ליהודים שתחת שלטון הנאצי ולנקום עד כמה שניתן בנאצים שחוללו את השואה. בנוסף חיילים יהודיים ששחררו מחנות ריכוז והשמדה היו הראשונים להושיט עזרה לניצולי השואה.
- (2) **נאמנות למולדת** - יהודים רבים חשו הזדהות עם מדינתם ורצו לתרום לה את כל כוחם בזמן המלחמה. כלומר זהו מניע לאומי הנובע מרגשות פטריוטים של תמיכה במדינה ורצון להביא לניצחונה.
- (3) **מניע כלכלי** - בזמן מלחמת העולם השנייה סבלה האוכלוסייה במזרח אירופה מרעב ובעיות פרנסה גם אם לא נשלטה על ידי הנאצים. (כי הייתה בשטח שלא נכבש על ידי הנאצים). לכן יהודים רבים בחרו להתגייס לצבא האדום ולצבא אנדרס הפולני כי שם הם קיבלו תנאי מחייה הכוללים אוכל, מקום מגורים וביגוד. לביטחון הכלכלי הזה הייתה חשיבות מאוד גדולה עבורם.

קידום
לך תצטיין

פסיכומטרי בגרות מבחן אמ"ר